

Zene az őskorban

Számos tudós – régész, biológus, agykutató, néprajzkutató és persze zenetudós – foglalkozik világszerte azzal a kérdéssel, vajon honnan ered a zene? A legkézzelfoghatóbb nyomok 40 000 évvel ezelőtre nyúlnak vissza – körülbelül arra az időre, amikor a modern ember megérkezett Európába –, és Dél-Németországban bukkantak rájuk.

A Hohler Fels nevet viselő mészkőbarlang Baden-Württemberg tartományban, Ulmtól 20 kilométerre található. 1830-ban találták itt

A Hohler Fels-i Vénusz

az első, korai paleolitikumra tehető barlangimedve-csontokat, 2017-ben pedig *A Sváb Alpok barlangjai és jégkorszaki kultúrája* címmel öt másik barlanggal együtt felvették az UNESCO Világörökség listájára. Innen származik például az emberiség legrégebbi Vénusz-figurája, a Hohler Fels-i Vénusz.

Három barlangban összesen tíz furulyát, illetve annak töredékeit találták a régészek. „Az akkori emberek legtöbbször keselyű vagy hattyúcsontot használtak, mert az üreges, és elég nagy” – magyarázta Nicholas Conard, a Tübingeni Egyetem Őstörténeti Intézetétől. A készítőik tudatosan úgy alakították ki a furulyát, hogy a végeit levágták, és a mai furulyákkal ellentétben ferdén vágtak 3–5 lyukat rajta. Ezzel a kialakítású hangszerrel több hangot, sőt, felhangokat is meg tudtak szólaltatni. „Ezeket a furulyákat minden dalt el lehet játszani” – jelentette ki Conard.

A térség barlangjaiban talált mammutcsontból készült furulyák arról árulkodnak, hogy az akkor itt élők igazi szakértelem-

mel készítették ezt a hangszert. A mammutagyart hosszában elhasították, és a belsejét kivájták. Ezután fűrték bele a lyukakat, majd a két agyarfelet ismét egymáshoz illesztették, és inakkal vagy növényi rostokkal jó erősen rögzítették, végül egyfajta ragasztóanyaggal kikenték, szigetelték a hézagokat. A furulyánál lényegesen egyszerűbb volt a dobok előállítása, így azok már valószínűleg korábban léteztek. Mivel azonban leginkább bőrből és fából készítették őket, a csonttal ellentétben nem maradtak meg több tízezer év eltelte után is.

A *Homo sapiens* a ritmust, illetve az ütemes tapsolást és a táncot is ismerte, sőt, valószínűleg az

énekléshez is adott volt minden anatómiai feltétel. Felmerült azonban a kutatókban a kérdés, hogy a zenélés képességét csak az ember birtokolja-e?

Egyes énekesmadarak vagy papagájok képesek dallamot létrehozni, utánózni és felismerik a különböző ritmusokat. Mások táncolnak, sőt, kutatók beszámolnak arról is, hogy ugandai csimpázok dobolással üzennek egymásnak. *Melanie Wald-Fuhrmann*, a frankfurti Max Planck Intézet empirikus esztétikával foglalkozó részlegének igazgatóját mindez nem győzte meg az állatok zenei képességeiről. „Több énekesmadár, például a pinty, csupán veleszületett vagy megtanult hangok egymásutánját reprodukálja. Nem talál ki azonban új dallamokat, ahogyan az ember teszi. A szorosabb értelemben vett zene mint egyfajta kreatív dolog, amit leginkább magunktól hozunk létre, az jellemzően emberi. Az emberi faj különböző képességekkel rendelkezik, melyek lehetővé teszik, hogy zenéljünk. Mi ki is találjuk a zenét, és ezt újra és újra képesek vagyunk megtenni.” A zenetudós szerint a törté-

nelem során az ember kombinálta a különböző képességeket, és ezáltal idővel egy kulturálisan kifinomult rendszer jött létre.

Talán közelebb lehet kerülni a zene eredetéhez, ha annak kezdeti célját derítik ki. A világon mindenhol hasonló feladatokat tölt be a muzsikálás: éneklés a közös munka, gyerekekkel való foglalkozás, harcban indulás vagy vallási ceremóniák során. De vajon a mai zenei formák olyan alaphangulatokat közvetítenek, melyeket a világ minden részén egyformán értelmeznek? Néhány évvel ezelőtt a lipcsei Max Planck Intézet kutatója, *Thomas Fritz* zongoradarabokat adott elő a Kamerun északi részén viszonylagos elzártágban élő mafa törzs tagjainak. Annak ellenére, hogy ezek az emberek korábban még soha nem hallottak nyugati muzsikát, néhány érzelmi

elemet képesek voltak felismerni, és ebből Fritz azt a következtetést vonta le, hogy a zenének vannak olyan aspektusai, melyeket általánosságban be lehet azonosítani. *Wald-Fuhrmann* azonban felhívta a figyelmet más kísérletekre, ahol nem született ilyen eredmény. Szerinte a zene egy művészi, illetve művi nyelv, és mint ilyennek, a jelentését tanulni kell.

„A zene számos kultúrában az ég és föld közti összekötő kapocs” – jelentette ki *Melanie Wald-Fuhrmann*. Ennek megfelelően a világon sok mítosz hasonlóan meséli el a hangszerek eredetét: azok minden esetben az istenek ajándékai, melyek az emberek életét gazdagabbá teszik. A görög mitológiában az istenek hírnöke, *Hermész*, születésekor egy teknős páncéljából készített egy lírát, melynek hangja annyira elbűvölte *Apollont*, a művészetek istenét, hogy cserébe a hangszerért megbocsátotta *Hermésznek*, hogy az ellopta a marháját.

A *Homo sapiens* úgy 40 000 évvel ezelőtt már ismerte tehát a zenét, de a régészek még semmilyen arra utaló nyomot nem találtak, hogy a neandervölgyi is muzsikált volna. *Nicholas Conard*, aki több ásatást is átvizsgált már erre vonatkozólag, még nem adta fel a reményt.

HESZ MARIANNA